

Θανάσης Καλόμαλος

Το Νεοελληνικό Έθνος

Εισαγωγή

Με «Το εθνικό φαινόμενο» (*Τετράδια, Νο 8*) διατύπωσα την υλιστική θεωρία, κατά την οποία οι έννοιες «πατρίδα» και «έθνος» και τα συναισθήματα «πατριωτισμός» και «εθνική συνείδηση» είναι παράγωγα ταξικού συμφέροντος κι ανήκουν μαζί με τη δημοκρατία στο εποικοδόμημα του μικροϊδιοκτητικού τρόπου παραγωγής. Στη συνοπτική μελέτη, που ακολουθεί, το νεοελληνικό έθνος αναλύεται στο φως αυτής της θεωρίας, που εξάλλου συνάχθηκε πρώτιστα από την παρατήρηση αυτού ακριβώς του έθνους.

Φυσικά μια μελέτη λίγων σελίδων, αντί για ένα τρίτομο βιβλίο που απαιτείται, δεν μπορεί να είναι παρά η απλή διατύπωση κάποιων υποθέσεων εργασίας, κατ' ανάγκη σχηματισμένων και απλουστευτικών. Αν φανεί πολύπλοκη, θα είναι σε σχέση με τα έτι απλούστερα σχήματα του παρελθόντος (π.χ. την αντίθεση Κορδάτος: το 21 αστική επανάσταση - Ζεύγος: το 21 λαϊκή επανάσταση) κι όχι με την απείρως συνθετότερη πραγματικότητα. Συνακόλουθα η βιβλιογραφία, που θα δοθεί, περιορίζεται στα στοιχειώδη, και μάλιστα σε εργασίες, που εναρμονίζονται (στο συγκεκριμένο σημείο αναφοράς και μόνο σ' αυτό) με την οπτική της μελέτης. Εξέταση και αντίκρουση αντιθέτων απόψεων δεν είναι εφικτή.

Προϊστορία

Αν θα έπρεπε οπωσδήποτε να καθορίσουμε ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο, που να καταδείχνει το τέλος των αρχαιοελληνικών πόλεων-πατρίδων και της αρχαιοελληνικής εθνικής συνείδησης, που συγκροτούσε ένα έθνος από την αντιφατική κι αλληλοσπαράσαμε νη ενότητα αυτών των πόλεων, τότε αναμφισβήτητα το καταλληλότερο είναι το 338 π.Χ.

Έκτοτε και καθ' όλους τους ελληνοιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους θα γίνεται αναφορά σε κάποιον «ελληνικότητα» ορισμένη κατά τον α' ή β' τρόπο, όμως αυτή η ελληνικότητα θα διατιπαιεί ελάχιστα από τα συστατικά παιδείας και τρόπου ζωής, που έκαναν έναν άν-

θρωπο να είναι Έλληνας. (Πραγματικά τι σόι Έλληνες ήταν αυτοί που δέχονταν να μνημονεύονται πίσω από ένα άτομο, που, για να προβληθεί μπροστά και έξω απ' αυτούς, αυτοχαρακτηριζόταν μη-Έλλην και συμπεριφερόταν σαν τέτοιος, ανακηρυσσόμενος κριάρι, έστω και «θείο» στα μάτια κάποιων βαρβάρων και καρφώνοντας πισώπλατα το φίλο του, επειδή του είπε τη δυσάρεστη γνώμη του.)¹

Αλλά και στους βυζαντινούς χρόνους ο συνεκτικός δεσμός του πολυεθνικού (μάλλον: ανεθνικού) ανατολικού ρωμαϊκού κράτους είναι πολύ περισσότερο η χριστιανοσύνη κι αργότερα η ορθοδοξία και πολύ λιγότερο η «κοινή» ελληνική γλώσσα, που δεν καταφέρνει να επικρατήσει της λατινικής παρά σταδιακά και σε βραδύ ρυθμό. Ενδείξεις για την ανάδυση κάποιας «ελληνικής εθνικής συνείδησης» θ' αρχίσουν να πυκνώνουν μόνο τα τελευταία χρόνια της παρακμής, για να καταποντιστούν κι αυτές κάτω από την τουρκική πλημμυρίδα.

Η νεοελληνική εθνογένεση

Η αστική (buergerliche όχι καπιταλιστική) τάξη της Δυτικής Ευρώπης και των Η.Π.Α. δεν μπόρεσε ν' ανθρωθεί παρά προστρέχοντας στην ταξική της κληρονομιά, στο εποικοδόμημα του αρχαιοελληνικού μικροϊδιοκτητικού τρόπου παραγωγής: την αρχαιοελληνική παιδεία (τέχνη, φιλοσοφία, ιστοριογραφία κ.λπ.) και δεν μπόρεσε ν' αρθρώσει έναν πολιτικό λόγο ειμή παραφράζοντας την αρχαιοελληνική δημοκρατία. Τόσο που στις Η.Π.Α. παράγιο να ψηφίσουν επίσημη γλώσσα την ελληνική.

Ήταν λοιπόν φυσικό στο χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπου διασωζόταν και μιλιόταν η ελληνική γλώσσα, όταν περί τα 1700 αναπτύσσεται μια τάξη ναυτικών εμπόρων, βιοτεχνών και χειροτεχνών,² η τάξη αυτή να μην ανακαλύψει την αρχαιοελληνική παιδεία σα μακρινή κληρονομιά, αλλά απλούστατα ν' αναπτύξει μιαν ελληνική εθνική συνείδηση.

Δεν είναι συνεπώς μονάχα «το δαιμόνιο της φυλής», που έσπρωξε τους ελληνόφωνους να γίνονται έμποροι, ναυτικοί, χειροτέχνες και βιοτέχνες. Είναι και το αντίστροφο είναι το ταξικό συμφέρον και το ταξικό ασυνείδητο, που έκανε όλους αυτούς (ελληνόφωνους και μη) να γίνουν Έλληνες. Τα ονόματα των Τσακάλωφ, Αβέρωφ, Ζαχάρωφ, από τα λίγα που δεν ξεελληνίστηκαν, παρέχουν μικρή ένδειξη αυτής της διαδικασίας: πολύ περισσότερο την αποδεικνύουν η ηγεμονία της ελληνικής παιδείας στα Βαλκάνια κατά το 18ο - και το πρώτο μισό του 19ου αιώνα και ο μεγάλος αριθμός ελληνικών σχολείων ανάμεσα σε συμπαγείς αλλόγλωσσους πληθυσμούς (π.χ. το ελληνικό γυμνάσιο του Βελιγραδίου ποια ελληνική ενδοχώρα θα εξυπηρετούσε;)³

Φυσικά πουθενά στον κόσμο, ούτε καν σήμερα, οι γλωσσικές και φυλετικές κοινότητες δεν διαχωρίζονται με ξεκάθαρα και σαφή όρια, πόσο μάλλον το 18ο αιώνα σε κράτη μικτά όπως η Αυστροουγγαρία και η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Και δεν είναι μόνο που ττα Βαλκάνια το ίδιο χωριό μπορεί να είχε οικογένειες που μίλαγαν άλλες σλαβικά, άλλες ελληνικά κι άλλες βλάχικα. Είχαμε και συμπαγείς αλβανόφωνους πληθυσμούς στην Αττική, βλαχόφωνους στη Θεσσαλία κι αντίστοιχα ελληνόφωνους στην Ανατολική Ρωμυλία, στην Ανατολική Θράκη και τη Βόρειο Ήπειρο, σα θύλακες ανάμεσα στους αλλόφωνους πληθυσμούς. Όμως δεν είναι αυτή η σύμμιξη και διάχυση των αγροτικών πληθυσμών, που εξηγεί την παρουσία Ελλήνων στις πόλεις, διότι το ποσοστό ελληνοφωνίας και ελληνικής εθνικής συνείδησης σε αστικά κέντρα όπως το Βελιγράδι, το Βουκουρέστι, το Ιάσιο, η Βάρνα, τα Γιάννενα, η Θεσσαλονίκη είναι απείρως ψηλότερο από το χαμηλό ή ανύπαρκτο της αγροτικής περιφέρειας αυτών των ίδιων αστικών κέντρων. Οι πόλεις παρουσιάζουν ένα ποσοστό ελληνοφωνίας και ελληνικής εθνικής συνείδησης, που είναι τε-

λείως άσχετο με τη γύρω ύπαιθρο και που δεν εξηγείται παρά μόνο από το συσχετισμό ταξική (αστική) θέση - προσχώρηση στην ελληνοφωνία - ανάπτυξη ελληνικής εθνικής συνείδησης. Αν μάλιστα σ' αυτούς τους Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προσθέσουμε και τους Έλληνες της διασποράς (Βιέννη, Τεργέστη, Οντέσσα κλπ.) τότε αβίαστα μπορούμε να φθάσουμε στο συμπέρασμα ότι η ανάπτυξη ελληνικής εθνικής συνείδησης στο 18ο αιώνα είναι κατά βάση μια διαδικασία ταξικά καθορισμένη, μια υπόθεση των αστών. Θα προχωρήσει αρκετά ο 19ος αιώνας για ν' αρχίσουν να εμφανίζονται αστικές τάξεις μ' εθνική συνείδηση βουλγάρικη, σέρβικη, ρουμάνικη.

Αυτή την σε πρώτη προσέγγιση απλή εικόνα ταξικού καθορισμού (αστικού καθορισμού) της νεοελληνικής ταυτότητας έρχονται να καταστήσουν πιο σύνθετη δύο παράγοντες. Ο πρώτος είναι ότι η νεοελληνική εθνογένεση στηρίζεται από μιας αρχής της στον πληθυσμό του Μωριά, που όχι μόνο ήταν ήδη ελληνόφωνος στη μεγάλη του πλειοψηφία (αυτό ήταν κι άλλοι συμπαγείς αγροτικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής και της Μικρασίας), αλλά και που απαρτίζονταν κατά το πλείστον από ανεξάρτητους (στις σχέσεις παραγωγής εννοείται) μικροϊδιοκτήτες αγρότες⁴.

Τούτη η συμβολή της μικροϊδιοκτητικής αγροτιάς στη γένεση του νεοελληνικού έθνους δε δημιουργεί κανένα θεωρητικό πρόβλημα, ούτε καν καθιστά την εικόνα πιο σύνθετη. Διότι παντού και πάντοτε μια αδιαφοροποίητη αστική τάξη στη νεότητα της όποτε πήρε την πολιτική εξουσία την πήρε σε συμμαχία με μικροϊδιοκτήτες αγρότες: στην αρχαία Αθήνα και τις άλλες δημοκρατικές πόλεις, στην Ελβετία, στις Η.Π.Α. στη Γαλλία κ.ο.κ. Κι αυτό επειδή η μη εισέτι ανεπτυγμένη και διαφοροποιημένη αστική τάξη και η μικροϊδιοκτητική αγροτιά ανήκουν και οι δυο στο μικροϊδιοκτητικό τρόπο παραγωγής και στην απλή εμπορευματική κυκλοφορία, που τον συνοδεύει. Εξ άλλου η συμβολή της μικροϊδιοκτητικής αγροτιάς στη διαμόρφωση μιας νεοελληνικής εθνικής συνείδησης δεν υπήρξε ενεργητική· απλώς αυτή η αγροτιά λόγω ταξικού συμφέροντος και ταξικού ασυνείδητου ήταν ευεπίφορη περισσότερο από άλλους πληθυσμούς να προσχωρήσει σε μια αντίληψη περί «ελληνικότητας» πιο προχωρημένη από τη δεδομένη από πριν «χριστιανοσύνη-ραγιαδοσύνη».

Ο δεύτερος όμως παράγοντας λειτουργεί αρνητικά και ανασταλτικά στην ανάπτυξη μιας απλής ομολογίας, αστική ταξική συνείδηση - ελληνική εθνική συνείδηση. Ο παράγοντας αυτός συνίσταται στο ότι η ελληνική γλώσσα δε ήταν μονοσήμαντα η γλώσσα της αρχαιοελληνικής παιδείας. Ήταν και γλώσσα των Ευαγγελίων, της Ορθοδοξίας και της Εκκλησίας, συνεπώς γλώσσα μιας καταπιεστικής-εκμεταλλευτικής βυζαντινής παράδοσης, που όχι μόνο ήταν πιο πρόσφατη, αλλά και που συνεχιζόταν υποβαθμισμένη κι εντεταγμένη στην τούρκικη καταπίεση (ανώτερος κλήρος, Φαναριώτες, κοτζαμπάσηδες).

Βλέπουμε λοιπόν ότι η ανάπτυξη μιας αστικής-εθνικής ελληνικής συνείδησης δεν πραγματοποιείται σε κάποιο κενό, που έρχεται να γεμίσει, αλλά σ' αντίθεση και σύγκρουση (και τελικά σε συμβιβασμό) με κάποια βυζαντινορεπή «ελληνικότητα», που εξέφραζε το αντιδραστικό ταξικό συμφέρον του Κλήρου και της φεουδαρχίας - κρατικής γραφειοκρατίας του Φαναριού. Εξ άλλου η ίδια η ελληνική γλώσσα και η αναφορά στην «ελληνικότητα» (άσχετα από την απουσία σύμπτωσης απόψεων περί τον ορισμό της) δημιουργούσε στους αστούς μύριους όσους δεσμούς με το Πατριαρχείο, το Φανάρι και τους κοτζαμπάσηδες. Αν προσθέσουμε σ' αυτό και τον εκμεταλλευτικό χαρακτήρα της αστικής τάξης, που αρχίζει να διαφαίνεται έστω και προτού προχωρήσει η διαφοροποίηση της σε μικροαστική και καπιταλιστική, τότε καταλαβαίνουμε γιατί και πώς η ελληνοφωνία και η ελληνικότητα παρουσιάζονται στους αλλόφωνους ραγιαδες αγρότες της Βαλκανικής σα γνωρίσματα μιας δεύτερης και δευτερεύουσας καταπίεσης και εκμετάλλευσης, που συμπλήρωνε την τούρκικη καταπίεση και εκμετάλλευσης είτε άμεσης, κληρικόφεουδαρχι-

κογραφειοκρατικής, είτε έμμεσης, εμπορομεταπρατικής, τοκογλυφικής κ.λπ.

Έτσι ενώ η ελληνική γλώσσα και η ελληνική εθνική συνείδηση σημαδεύουν και συνοδεύουν τη συγκρότηση μιας προοδευτικής κι επαναστατικής αστικής τάξης, αφετέρου λειτουργώντας σα συνεκτικός δεσμός με αντιδραστικές κοινωνικές δυνάμεις, παίζουν τελικά ένα ρόλο επαμφοτερίζοντα και μπλοκάρουν τον προσανατολισμό του Ρήγα προς μια ευρεία συμμαχία αστών - αγροτών και προς ένα έθνος-κράτος⁵ πολύγλωσσο (και πολύθρησκο;), μέσα στο οποίο οι αστοί-Έλληνες θ' αφομοίωναν παιδειακά τους αλλόφωνους πληθυσμούς, όπως έγινε στη Γαλλία. Τελικά συμμαχία με αλλόφωνους αγρότες δε πραγματοποιήθηκε. Ο Βλαδιμρέσκου δολοφονήθηκε. Την ηγεσία της επανάστασης του '21 την πήραν πρίγκηδες, κόντηδες, φαναριώτες, κοτζαμπάσηδες και караβοкураίοι. Και ο ορισμός του Συντάγματος του 1822 «Όσοι αυτόχθονες κάτοικοι της Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν εισίν Έλληνες» κατανοήθηκε ανάποδα.

Η επανάσταση του 21

Απ' όσα ειπώθηκαν μπορεί να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι τελικά η επανάσταση του '21 δεν ήταν μια κοινωνική ταξική επανάσταση, αλλά μάλλον διαταξική, καθαρά εθνική. Μια τέτοια αντίληψη, που εξάλλου έχει υποστηριχθεί από πολλούς, δεν είναι σωστή για λόγους και θετικούς, που δείχνουν ότι ήταν κοινωνική-ταξική, και αρνητικούς, που δείχνουν ότι δεν ήταν εθνική.

Η επανάσταση του '21 ήταν κοινωνική ταξική διότι:

α) Στη Στεριά την επανάσταση τη διεξήγαγαν κατά κύριο λόγο οι μικροϊδιοκτήτες αγρότες του Μωριά, της Ρούμελης και άλλων περιοχών, προμαχούντες των αγροτεμαχιών των.

β) Ο ανώτερος Κλήρος, οι Φαναριώτες και οι κοτζαμπάσηδες πήραν στην πλειοψηφία των στάση αρνητική απέναντι στην επανάσταση και είτε την πολέμησαν μέχρι τέλους, είτε σύρθηκαν σ' αυτήν άκοντες και εκβιαζόμενοι από τα γεγονότα και τους Τούρκους.⁶

γ) Στο βασικό κοινωνικό ζήτημα της γαιοκτησίας οι κοτζαμπάσηδες-τσιφλικιάδες ηττήθηκαν και οι μικροϊδιοκτήτες αγρότες επέβαλαν το ταξικό συμφέρον τους⁷, όπως λίγα χρόνια πριν είχε γίνει και στις ΗΠΑ και στη Γαλλία. Ο κυρίαρχος τρόπος παραγωγής, που χαρακτηρίζει το μετεπαναστατικό κράτος είναι ο μικροϊδιοκτητικός.

δ) Η δυσπιστία για το αν η επανάσταση του '21 ήταν αστική θεμελιώνεται στη λαθεμένη αντίληψη, την οποία οι Μαρξιστές διαμόρφωσαν ενάντια στο Μαρξ και τον Ένγκελς, ότι «αστική επανάσταση» είναι όρος ταυτόσημος με «καπιταλιστική επανάσταση».⁸

ε) Καμιά αστική επανάσταση δεν είναι ολόιδια με την άλλη. Πρέπει μονάχα να παρουσιάζει ένα κοινό χαρακτηριστικό, που το παρουσιάζει και η ελληνική, την κατάλυση της μεγάλης γαιοκτησίας και τη διανομή της γης στους αγρότες. Το ότι δεν οδήγησε σε καμιά άνθηση των αστών μέσα στο καινούργιο κράτος, αυτό είναι ένα γεγονός αρκετά ευεξήγητο από άλλους παράγοντες.

Η επανάσταση του '21 δεν ήταν μια εθνική επανάσταση διότι:

α) Τέτοιο φαινόμενο, που να μπορεί να χαρακτηριστεί «εθνική επανάσταση» δεν παρουσιάστηκε πουθενά στον κόσμο. Πάντοτε οι εθνικές ξεγέρσεις και επαναστάσεις ξευπακούουν μια ή περισσότερες καταπιεζόμενες κοινωνικές τάξεις, εντόπιες, και μian αλλοδαπή καταπιεστέρα τάξη.

β) Ειδικότερα για την επανάσταση του '21, για να ήταν εθνική, θα έπρεπε να γίνεται από ένα ήδη υπάρχον έθνος· και κάθε έθνος είναι το παράγωγο μιας «εθνικής συνείδησης»⁹. Στη Βαλκανική όμως, εκτός από τους αστούς-Έλληνες και σε κάποιο βαθμό και από τους αγρότες του Μωριά οι άλλοι αγροτικοί πληθυσμοί δεν έχουν καμιά κατεστημέ-

ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΚΡΙΤΙΚΗΣ

νη και κατασταλαγμένη εθνική συνείδηση. Έτσι π.χ. οι χριστιανοί αλβανόφωνοι Σουλιώτες βρίσκονται σε συνεχή πόλεμο με τους Τούρκους αλλά και με τους μωαμεθανούς Αλβανούς (Τουρκαλβανούς) για ν' αποκτήσουν τελικά ελληνική εθνική συνείδηση. Οι κλέφτες όλης της Βαλκανικής, πλην του Μωριά, μεταπηδούν χωρίς μεγάλη δυσκολία στην υπηρεσία των Τούρκων σαν «αρματωλοί». Η διαδικασία αυτή συνεχίζεται και μέσα στην επανάσταση (Γώγος Μπακόλας, Οδυσσέας Αντρούτσος κ.λπ.). Όταν όχι μόνο σαράντα παλληκάρια από τη Λεβαδεία, αλλά ολόκληρος ρουμελιώτικος στρατός πάει για να πατήσει τη Ντρομπολιτσία, και σκοτώνει όχι μόνο επώνυμους σαν τον Πάνο Κολοκοτρώνη, αλλά κι εκατοντάδες ανώνυμους μωραίτες αγρότες, καίει και πλιατσικολογεί, αυτό δεν οφείλεται σε έξαρση «τοπικισμού» ή μίσους λόγω εμφυλίου πολέμου, όπως είθισται να μας εξηγούν οφείλεται στην απουσία εθνικής συνείδησης και στη συνείδηση μισθοφορικού μπουλουκιού, που είχαν οι ρουμελιώτες καπεταναίοι και στρατιώτες. Όλοι αυτοί οι «αρματωλοί» στη δούλεψη των πασάδων, και τα ελληνόφωνα μπουλούκια, που λεηλατούσαν ελληνόφωνους, δεν ήταν επιλήσιμες μιας εθνικής συνείδησης, που δεν είχαν, ούτε προδότες ενός έθνους που δεν είχε ακόμη συγκροτηθεί.

Η «Μεγάλη Ιδέα»

Δεν πρόλαβε να στηθεί καλά-καλά στα πόδια του το νέο έθνος-κράτος και να σταθεροποιηθεί η εθνική συνείδηση της αγροτιάς (εξακολουθούσε να τραγουδάει και ηρωοποιεί τους «κλέφτες», που η νέα κρατική εξουσία ονόμαζε τώρα ληστές¹⁰ κι αμέσως μπήξε θέμα εθνικής ολοκλήρωσης: η «Μεγάλη Ιδέα».

Η «Μεγάλη Ιδέα» σίγουρα είχε για σημείο αναφοράς τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, κι ακόμη πιο πίσω το Μεγαλέξαντρο. Αυτές όμως οι αναφορές δε λειτουργούσαν παρά σαλ εκλογικεύσεις και δικαιώσεις: η «Μεγάλη Ιδέα» δεν ήταν ο στόχος φεουδαρχών ή κρατικογραφειοκρατών, που απόθλεπαν στην αναβίωση του βυζαντινού κοινωνικού σχηματισμού. Δεν ήταν παρά μια καθυστερημένη επανέκδοση του προγράμματος του Ρήγα και συνεπώς στη λογική της δεν ήταν παρά μια αστική ιδεολογική κατασκευή: Απαιτούσε την υποταγή της υπαίθρου στις πόλεις και των αγροτών στους αστούς, κι επειδή οι αστοί ήταν Έλληνες έπρεπε το ελληνικό έθνος-κράτος να επεκταθεί και να τους περιλάβει, εξελληνίζοντας τους γύρω αγρότες.

Δεν ήταν λοιπόν αντιδραστική η «Μεγάλη Ιδέα», ούτε διαφορετική από το πρόγραμμα του Ρήγα ή από τη διαμόρφωση του γαλλικού έθνους-κράτους. Ερχόταν μόνο με θραυπορία πενήντα τουλάχιστον ετών και γιατί η εξάπλωση της ελληνικής εθνικής συνείδησης και του ελληνικού έθνους-κράτους δεν είχε παρά μερική μόνο επιτυχία. Δεν ήταν όμως και αμελητέα, αν σκεφθεί κανείς ότι αφομοίωσε και εξελληνίσε όλους τους Αρβανίτες της νότιας Ελλάδας, των νησιών και της Ηπείρου, όλους σχεδόν τους Βλάχους, Ρουμούνους και Σαρακατσανραίους της ηπειρωτικής Ελλάδας, όλους τους Φραγκολεβαντινούς, και πολλούς (τους «πατριαρχικούς») σλαβομακεδόνες.

Οι νεοέλληνες αδυνατούμε ν' αποτιμήσουμε σωστά τον ισολογισμό επιτυχιών-αποτυχιών της νεοελληνικής εξάπλωσης, όπως αδυνατούμε να καταλάβουμε και τις αναλύσεις των Μαρξ-Ένγκελς για το «ανατολικό ζήτημα», διότι δεν μπορούμε εύκολα να διαπεράσουμε τον κοινό σε Δεξιά κι Αριστερά λόγο της εθνικιστικής μυθολογίας, που διατρέχει τόσο αντίθετα έντυπα όσο ένα βοήθημα της σχολής Ευελπίδων και το «Ποντίκι». Αυτή όμως η γνώση μας χρειάζεται όχι από αγάπη για τη γνώση, αλλά για να μπορούμε καλύτερα να κατανοήσουμε τα σημερινά προβλήματα της εθνικής μας επιβίωσης και για να μπορούμε να χαράξουμε την καλύτερη στρατηγική και τακτική προς επίτευξη της.

Μαθαίνουμε ότι ήταν ελληνικά το Μοναστήρι, η Φιλιπούπολη, η Αδριανούπολη, η

Βάρνα, οι Σαράντα Εκκλησιές, η Τραπεζούντα, το Αϊβαλί, το Αργυρόκαστρο (για τη Θεσσαλονίκη, τις Σέρρες, την Έδεσσα, δε γίνεται καν μνεία, θεωρείται αυτονόητο). Και πράγματι ήταν ελληνικές αυτές οι πόλεις στο μεγαλύτερο μέρος τους. Οι Βούλγαροι άλλαξαν το όνομα της Φιλιππούπολης -αλλά το μνημείο για την απελευθέρωση από τους Τούρκους τη λέει Φιλιππούπολη· κατάστρεψαν τον ελληνικό τομέα του νεκροταφείου -αλλά στα βουλγάρικα μνήματα τα ονόματα των μαρμαρογλυπτών είναι συχνά ελληνικά.

Όμως πόσο ελληνική ήταν η ύπαιθρος γύρω απ' αυτά τα ελληνικά αστικά κέντρα; Πόσο ελληνική ήταν η ίδια η Αττική; Κι αν ήταν, τότε γιατί Νόμος απαγόρευε (στα 1900, όχι στα 1840) στους κατοίκους των Μεσογείων να φοράνε τις εθνικές φορεσιές τους και να χορεύουν τους χορούς τους; Η κατανόηση των αλληλοσυγκρουόμενων εθνικισμών της Βαλκανικής και η Μακεδόνικη σαλάτα του 1900 δεν πετυχαίνεται με φυλετικές, ούτε με 'καθαρές' παιδειακές θεωρίες, απαιτεί ταξική ανάλυση. Μόνο η ομολογία ελληνομυσ-αστισμός εξηγεί π.χ. την αγανάκτηση της «Βουλγαρικής Εφημερίδος» (;) της Σοφίας, από την οποία μεταφράζει(;) με αποτροπιασμό ο Α. Εδιπίδης": «Η Αγγίαλος εκάη! Η παρά τας όχθας της Μαύρης θαλάσσης ελληνική αυτή φωλεά μετεβλήθη εις ερείπια! Επί 14 αιώνας η πόλις αυτή κειμένη εν βουλγαρική γη εχρησίμευσεν ως φρούριον του Ελληνισμού απροσπέλαστον... Ήτο κράτος εν κράτει, όπως είναι ακόμη η Στενήμαχος, η Μεσημβρία, η Σωξόπολις, ο Πύργος και η Βάρνα. Ελληνικοί νόμοι, ελληνικά συμφέροντα, ελληνικόν πνεύμα εθασίλευεν».

Το κλειδί για την κατανόηση της βαλκανικής αντιδικίας βρίσκεται σ' αυτή την αντίθεση: ελληνικές πόλεις με ελληνικούς νόμους, ελληνικό πνεύμα και ελληνικά συμφέροντα σε ξένη γη. Άλλοτε η Ναύκρατις, η Ποτίδαια, η Μασσαλία, πιο πρόσφατα οι πόλεις της Βαλκανικής και της Μικρασίας. Κι επειδή ο 19ος αιώνας ήταν (κι ο 20ός παραμένει ακόμη) περίοδος διαμόρφωσης και παγίωσης εθνών-κρατών, έτσι που αυτό το κατάλοιπο του παρελθόντος δεν ήταν πια ανεκτό στις νέες συνθήκες, γιαυτό κι έμπαινε ωμό το δίλημμα: ή οι πόλεις ν' αφομοιώσουν τη γύρω ύπαιθρο ή η ύπαιθρος να καταπιεί αυτά τα ξένα σώματα.

Έχασε λοιπόν ο Ελληνομυσ-αστισμός στα χρόνια 1830-1930 πολλές πόλεις, άλλες ειρηνικά όπως το Ιάσιο και το Πλοέστι, τις περισσότερες δια πυρός και σιδήρου. Κι έχασε και περιοχές με συμπαγείς ελληνικούς αγροτικούς πληθυσμούς: Βόρειο Ήπειρο, Ανατολική Ρωμυλία, Ανατολική Θράκη. Ξαπλώθηκε όμως στη Θεσσαλία, την Ήπειρο, τη Μακεδονία, τη Δυτική Θράκη. Είναι πια αδύνατο να ξεχωρίσουμε την αλήθεια ανάμεσα στα φουσκωμένα νούμερα των αντιμαχόμενων εθνικισμών. Μπορούμε όμως με σιγουριά να διαπιστώσουμε ότι στην ύπαιθρο όλων αυτών των περιοχών του ελληνικού κράτους στα 1912-1913 η ελληνοφωνία και η ελληνική εθνική συνείδηση πουθενά δεν ήταν η συντριπτική πλειοψηφία, και πολύ συχνά ήταν η συντριπτική μειοψηφία.

Σήμερα όχι μόνο η Δεξιά, αλλά και πολλοί αριστεροί νομίζουν ότι η θέση του ΚΚΕ στα 1924 ήταν λαθεμένη ή προδοτική, επειδή σλαυομακεδονική μειονότητα δεν υπήρχε. Αλλά ενώ οι τούρκοι είχαν φύγει με την ανταλλαγή οι σλαυομακεδόνες παρέμεναν. Το σλαυομακεδονικό ζήτημα δεν «τακτοποιήθηκε» παρά μόνο κατά τη σκοτεινή περίοδο 1941-1949, και με τη μετανάστευση, έτσι που τώρα να μην υπάρχει πια σλαυομα εδονική μειονότητα¹². Τότε όμως, όταν η ελληνική κυβέρνηση αναγνώριζε σε συμφωνία με τη Βουλγαρία την ύπαρξη τέτοιου θέματος, η θέση του ΚΚΕ ήταν απλώς υπερβολική, πράγμα εξάλλου ευεξήγητο υπό την πίεση της σλαυοκρατούμενης Κομιντέρν.

Με το τέλος του ελληνοβουλγαρικού πολέμου του 1913 τα σύνορα του ελληνικού κράτους περιέκλειναν όχι μόνον «από 3000 ετών Έλληνες», αλλά κι ένα σημαντικότατο ποσοστό από αγρότες με εχθρική εθνική συνείδηση, ή με ανύπαρκτη εθνική συνείδηση¹³. Αυτό ενδιαφέρει να το ξέρουμε, για να έχουμε και μεις υπ' όψη τα δημογραφικά δεδομένα

με τα οποία η αστική ελληνική τάξη και ο Ελευθέριος Βενιζέλος ξεκίνησαν για την Ελλάδα των πέντε θαλασσών και των τριών ηπείρων.

Η εξάπλωση και η καταστροφή του '22

Πενήντα χρόνια μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους είναι βέβαιο ότι έχει πια παγιωθεί μια ελληνική εθνική συνείδηση, που α) καταφέρνει ν' αποτελέσει μια στοιχειωδώς αρμονική σύνθεση της αρχικής αστικής συνείδησης και της βυζαντινής νοσταλγίας του κλήρου, των Φαναριωτών και των τσιφλικιάδων αφενός, λαϊκών - αγροτικών στοιχείων αφετέρου και που β) έχει πετύχει την προσχώρηση όλων των ελληνόφωνων αγροτών, των περισσότερων αλβανόφωνων και πολλών σλαβόφωνων και βλαχόφωνων. Κι ενώ η ειρηνική παιδειακή εξάπλωση του ελληνισμού έχει πια τελειώσει, η «Μεγάλη Ιδέα» παίρνει τη μορφή μιας ρεαλιστικής επιδίωξης κάτω από τα νέα δεδομένα, που είναι η επικείμενη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η συνακόλουθη προσχώρηση στη «Μεγάλη Ιδέα» των εξωελλαδικών Ελλήνων μεγαλεμπόρων και μεγαλεπιχειρηματιών. Έτσι πραγματοποιείται μια συμμαχία μικροαστών - μεγαλοαστών (κυρίως εξωελλαδικών και κυρίως μη-καπιταλιστών) που με την επανάσταση του Γουδιού προετοιμάζει και με τις εκλογές του 1910 πραγματοποιεί την κατάληψη της πολιτικής εξουσίας. Η υποστήριξη της Μεγάλης Βρετανίας (δια του Γεωργίου Α' και με χίλιους άλλους τρόπους) και η συστράτευση στην επεκτατική ελληνική πολιτική των αγροτών (και των μικροϊδιοκτητών και των υποψήφιων για μικροϊδιοκτησία) καθιστούν με τους πολέμους 1912-1913 την επέκταση πραγματικότητα.

Η ελληνική Αριστερά (σοσιαλιστές και κομμουνιστές) αποτελεί την τιμητική εξαίρεση και το μοναδικό κομμάτι της μικροαστικής τάξης, που τότε αντιτάχθηκε κι αργότερα επέκρινε τη μικρασιατική εκστρατεία. Σ' ότι όμως αφορά τους αγρότες και τη στάση τους απέναντι στην προσπάθεια περαιτέρω επέκτασης, η Αριστερά δεν μπόρεσε ποτέ να χειραφετηθεί από την αστική-φιλελεύθερη «εξήγηση», που αφελώς μας διαβεβαιώνει ότι η αντίθεση των αγροτών προς το Βενιζέλο και η αφοσίωση τους στου «αητού το γιο» οφείλεται στην αμορφωσιά και την οπισθοδρομικότητά τους. Όμως η εξήγηση σε όρους ταξικών συμφερόντων και ταξικών αγώνων είναι πολύ πιο απλή: οι αγρότες (επιδεικνύοντας πρωτοφανή ταξική συνείδηση και οργανωτικότητα -επίστρατοι- σε σχέση με τους Γάλλους και τους Γερμανούς, που συνέχισαν αδιαμαρτύρητα να προσφέρουν εκατόμβες μέχρι τέλους στο Ναπολέοντα Ιο οι μεν στο Γουλιέλμο και το Χίτλερ οι δεύτεροι) απλούστατα δε θέλησαν να συνεχίσουν να σκοτώνονται για μια επέκταση και για ένα εθνικό συμφέρον, που δεν τους αφορούσε.

Το ότι το αίτημα της ουδετερότητας στα 1915 και του «Οίκαδε» στα 1920 ήταν αιτήματα της αγροτιάς κι όχι των πρώην τσιφλικιάδων κι άλλων φεουδαρχικών κατάλοιπων, φαίνεται από το ότι αυτοί οι δεύτεροι την μεν ουδετερότητα του 1915 την υπηρέτησαν όχι από αγάπη για την ειρήνη, αλλά από αντιδραστικότητα και γερμανοφιλία και σαν ευκαιρία να ξαναπάρουν την πολιτική εξουσία, ενώ την υπόσχεση «στα σπίτια μας» του 1920 την επρόδωσαν συνεχίζοντας την τρελή εκστρατεία προς την «Κόκκινη Μηλιά».

Άσχετα τώρα από την έκβαση (κι' όσο μια τέτοια εκτίμηση είναι δυνατή) είχαν δίκιο οι μεγαλοαστοί-μικροαστοί, ή είχαν δίκιο οι αγρότες; Παίρνοντας υπ' όψη μας τα δομικά στοιχεία του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, αλλά και τη διεθνή συγκυρία μπορούμε να πούμε τα εξής:

α) Κανένα κράτος-έθνος μεταπρατών δεν υπήρξε ποτέ. Οι αρχαιοελληνικές πόλεις, η Φοινίκη και κάθε άλλο εμπορικό κράτος διέθεταν πάντοτε και μια παραγωγή, που μπο-

ρούσε να στηρίξει ένα αυτοτελές και όχι διαμετακομιστικό κι εξαρτημένο εμπόριο. Μπορούμε μάλιστα να διαπιστώσουμε ότι το αρχαιοελληνικό εμπόριο φουσκώνοντας, έτσι που να μην του επαρκούν η μικροϊδιοκτητική αγροτική και βιοτεχνική παραγωγή, προκάλεσε την άνθηση και κυριαρχία του δουλοκτητικού τρόπου παραγωγής. Εξ άλλου αν οι Ισραηλινοί και οι Αυστριακοί μπόρεσαν να στήσουν κράτη, είναι διότι διέθεταν (απόρροια ίσως) κάτι πολύ παραπάνω από εμπόρους οι μιν από αυτοκρατορικούς γραφειοκράτες οι δεύτεροι. Αλλά το ελληνικό έθνος (ελλαδικό και εξωελλαδικό) του 1915 απετελείτο πιθανότατα κατά 45% από μεταπράτες και 45% από αγρότες-ψαράδες-υλοτόμους.

β) Στα 1915 ήταν πια αδύνατο το ξεκίνημα παιδείας αφομοίωσης και ο εξελληνισμός αλλόφωνων πληθυσμών, όπως το ήταν στα 1715-1865.

γ) Ήδη το κράτος στα σύνορα του 1913 ήταν υπερφορτωμένο με πληθυσμούς ανεπαρκώς εξελληνισμένους (ακόμη και στη νότια Ελλάδα), ουδέτερους, ή και εχθρικούς.

δ) Αντίθετα όμως η σίγουρη πια διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η σωστή πρόγνωση για νίκη των αγγλογάλλων και η περίπου αναγκαστική επιλογή των Ελλήνων από τους νικητές για να εμποδίσουν την εγκατάσταση Σλαύων¹⁴ στο ευρωπαϊκό τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αυτή η διεθνής συγκυρία συνηγορούσε για την περαιτέρω επεκτατική πολιτική.

Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι από άποψη «εθνικού συμφέροντος» και άσχετα με το πόσοι αγρότες θα πλήρωναν την αδιάφορη γι' αυτούς επέκταση, ότι η μεγαλοαστική-μικροαστική επεκτατική πολιτική ήταν αρχικά (1916-1918) σωστή. Ότι όμως η προσπάθεια εγκατάστασης στη Μικρασία ήταν τελείως παρανοϊκή. Ήταν δημογραφικά παρανοϊκή: ττα 1918 όταν άρχισε η τρελή περιπέτεια ήταν απόλυτα δυνατή η από θέση ισχύος ανταλλαγή πληθυσμών, για να γίνει η Ελλάδα κάπως περισσότερο ελληνική. Ήταν και μαξιμαλιστική: αντί να περιορισθούν στην προσπάθεια ενσωμάτωσης της ανατολικής Θράκης με το υψηλό ποσοστό της ελληνικού αγροτικού πληθυσμού (φυσικά και αστικού), όχι μόνο στοχεύουν την Ιωνία και άλλα τμήματα της Μικρασίας, αλλ' επιπλέον αντιστρατεύονται αντί να υποστηρίξουν την ιταλική προσπάθεια να καταλάβει την Κάρια!

Σ' όλες τις αιτιάσεις και απολογίες για την εθνική καταστροφή ένα βασικό στοιχείο λείπει πάντοτε: η αντίληψη, η υποψία έστω, για το πόσο ξυλοπόδαρο και δημογραφικά ανεπείριστο ήταν το ελληνικό κράτος. Ο Βενιζέλος στην επιστολή του της 20.4.1931 προς Γ. Βεντήρη αρνείται το λάθος ότι δεν έγινε στα 1920 δικτάτωρ και θεωρεί λάθος το ότι δεν επέμεινε μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου να γίνει βασιλιάς ο Γεώργιος!!!; Εμείς αδυνατούμε σήμερα ν' αντιληφθούμε το μέγεθος της μεγαλοϊδεατικής παράκρουσης. Ήταν όμως τέτοια, που όπως έλεγε ο Βενιζέλος στη Βουλή στις 21.10.1915 «...εκείνοι εκ των πολιτικών, οι οποίοι ηρκούντο να εκπαθώσι τα προς θορράν όριά μας μέχρι Κρουσόβου, εχαρακτηρίζοντο ιος απεμπολούντες τα δίκαια της Ελλάδος». Ήταν τέτοια, που ο Βενιζέλος (σαφώς μεγάλο ανάστημα) δεν μπορούσε να δει είκοσι χρόνια πιο πέρα ούτε *μετά* την καταστροφή, και «πέτυχε» (άκουσον, άκουσον: *πέτυχε*) να μην ανταλλαγεί ο ελληνικός αστικός πληθυσμός της Κωνσταντινούπολης με τους Τούρκους αγρότες της Δυτικής Θράκης!

Το έθνος σε άμυνα - Το Κυπριακό

Στα χρόνια 1920-1950 πραγματοποιούνται διεθνώς σημαντικές διαφοροποιήσεις. Η αποικιοκρατία τελειώνει. Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής επιβάλλει διεθνώς πιο άμεσα την κυριαρχία του και οι προκατακλυσμιαίες μορφές κεφαλαίου υποχωρούν ακόμη περισσότερο. Ο ρόλος των ελλήνων αστών σα μεσαζόντων μεταπρατών σ' έναν ευρύτερο

γεωγραφικό χώρο τερματίζεται και οι ελληνικές παροικίες διαλύονται. Η μεγαλοαστική ελληνική τάξη μετά τη βραχεία θητεία της 1900-1922 εγκαταλείπει τον επεκτατικό εθνικισμό και τρέπεται είτε προς καπιταλιστική παραγωγή στο χώρο του ελληνικού κράτους είτε προς τον εφοπλισμό και άλλες διεθνείς οικονομικές δραστηριότητες, που η καινούργια συγκυρία επιτρέπει. Κι ενώ η τούρκικη άρχουσα (μικροαστική;) τάξη καταφέρνει τον άθλο να στήσει ένα κράτος παρ' όλο που (ή μήπως ακριβώς επειδή;) μόλις είχε εξολοθρεύσει σχεδόν πλήρως τη μεγαλοαστική τάξη με τη γενοκτονία των Αρμενίων και την εκδίωξη των Ελλήνων, στην Ελλάδα συνεχίζει να κυριαρχεί ένας αδιέξοδος πια, εσωστραφής και αυτοκατασπαρασσόμενος μεταπρατισμός, ένας κυκλοθυμικός μικροαστισμός («τρίτος ελληνικός πολιτισμός» αφενός «θα σε πάρω να φύγουμε σ' άλλη γη» αφετέρου) και η όλο και πίοτερο συμπιεζόμενη αγροτική μικροϊδιοκτησία, που ταλαντεύεται πότε προς την αντίδραση (Μεταξάς - κατάργηση αγροτικών χρεών) και πότε προς την επανάσταση (εθνική αντίσταση).

Συγχρόνως η τυχοδιωκτική διαχείριση των εθνικών συμφερόντων από την ηγετική αστική τάξη και το κόμμα των Φιλελευθέρων άρχισε ευθύς εξ αρχής να φανερώνει τις συνέπειες της, έτσι που δεν προλαβαίνει καλά-καλά να εγκαταλείψει την επεκτατική πολιτική το νεοελληνικό έθνος-κράτος και βρίσκεται πανταχόθεν απειλούμενο και αμυνόμενο. Λίγο μετά την καταστροφή του '22 σλαυομακεδονικό ζήτημα. Στα 1935 το ιταλοκίνητο καθεστώς του Αχμέτ Ζώγου μοιράζει αλβανικά αλφαβητάρια και προσπαθεί να δημιουργήσει αλβανικό εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα στη νότια Ελλάδα. Στα 1942 οι Ιταλοί δημιουργούν βλάχικο κράτος στην Πίνδο-Θεσσαλία. Τον ίδιο καιρό επανεμφανίζεται σε έξαρση το σλαυομακεδονικό από δύο μάλιστα κατευθύνσεις, αφενός γερμανοβουλγαροκίνητο, αφετέρου αντιστασιακό. Και φυσικά η τουρκική μειονότητα πάντοτε απειλητική στο βάθος της σκηνής ν' αυξάνεται, να πληθύνεται, να μην ενσωματώνεται και να μη διαχέεται (πράγμα εξάλλου φυσικό, αφού οι ελληνικές κυβερνήσεις όχι μόνο δεν το προσπάθησαν, αλλά εντελώς βλακωδώς το εμπόδισαν).

Αυτό είναι το φόντο και η πραγματική «εθνική» κατάσταση της χώρας, όταν με τον εθνικισμό ολοκληρωτικά εκχωρημένο στη μικροαστική τάξη εμφανίζεται λίγο μετά το τέλος του 2ου παγκόσμιου πολέμου το «Κυπριακό» σαν ελλαδικό εθνικό πρόβλημα.

Το Κυπριακό έχει φυσικά προϋπάρξει σαν πρόβλημα εθνικό του κυπριακού ελληνισμού. Αλλά τότε και μάλιστα στην έξαρση του στα 1930 η μεν μεγαλοαστική-καπιταλιστική ελλαδική τάξη και οι πολιτικοί της εκπρόσωποι πήραν στάση τελείως αρνητική, η δε μικροαστική τάξη σχεδόν αδιάφορη. Τώρα όμως γίνεται αντιληπτό στην Ελλάδα, σαν ένα άμεσα ελληνικό εθνικό πρόβλημα. Αυτή η αλλαγή στάσης οφείλεται σε λόγους κοινωνικών και πολιτικών ανακατατάξεων στην Ελλάδα, αλλά και σε λόγους διεθνείς.

Πραγματικά με το τέλος του πολέμου αρχίζει το ξήλωμα της Βρετανικής Αυτοκρατορίας κι εμφανίζονται σ' ένα ρόλο ενεργητικού επικυρίαρχου και προστάτη στην Ευρώπη και στο χώρο της Μέσης Ανατολής οι Η Π Α. Η συγκυρία είναι εξαιρετικά ευνοϊκή από κάθε άποψη. Ιδεολογικά οι Αμερικάνοι, αλλά και όλοι οι δυτικοευρωπαίοι σύμμαχοι τους, είναι δέσμοι της ίδιας της αντιναζιστικής προπαγάνδας για ανθρωπιστικές αξίες, για δικαιώματα του ανθρώπου, αυτοδιάθεση των λαών, ικανοποίηση των συμμαχών κλπ. Πολιτικοοικονομικά οι Αμερικάνοι περνάνε σε φάση ορμητικής παγκόσμιας εξάπλωσης διαμέσου ενός κρυπτοαποικιακού μοντέλου επιβολής, που καταστρέφει και υποκαθιστά τα κλασικά (αγγλικό, γαλλικό κλπ.) αποικιοκρατικά συστήματα και που για το σκοπό αυτό (κι αυτό μας ενδιαφέρει στο προκείμενο) θεωρητικά-ιδεολογικά τα αρνείται και τα καταγγέλλει.

Για τους δεξιούς έλληνες μικροαστούς εθνικιστές το Κυπριακό αποτελεί μια διέξοδο μετά το αδιέξοδο των αιτημάτων για Ανατολική Ρωμυλία και Βόρειο Ήπειρο. Στους art-

στερούς δίνει την ευκαιρία να πλειοδοτηθούνε σ' εθνικισμό, την ίδια ακριβώς στιγμή, που καταγγέλλονται για προδότες του έθνους, εαμοθούλγαροι και τα παρόμοια.

Η σύγκλιση αυτών των παραγόντων (και σίγουρα και πολλών άλλων) δημιουργούν στην Ελλάδα το αίτημα της αυτοδιάθεσης-ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα (κανείς βέβαια δε σκέφτεται εκείνη τη στιγμή ότι η λέξη «ένωση» γερμανιστί μεταφράζεται «άνσλους») και τη διεθνή θέση και προβολή του αιτήματος. Οι Βρετανοί, αφού τρενάρουν όσο μπορούν περισσότερο, τελικά ενδίδουν και προτείνουν μια δεκαετή περίοδο αυτοκυβέρνησης του νησιού, μετά την πάροδο της οποίας θα γινόταν δημοψήφισμα στο οποίο ο Κυπριακός λαός θ' αποφάσιζε για την τύχη του. Θα μπορούσαν λοιπόν οι Κύπριοι κάπου μεταξύ 1960 και 1970 (διότι η βρετανική πρόταση επανελήφθη) ν' αποφασίσουν αν θέλουν ένωση με την Ελλάδα (το αίτημα του δημοψηφίσματος της Εθναρχίας του 1949) ή «Κύπρο ανεξάρτητη, ενιαία και αδιαίρετη» όπως κατάντησε να ζητάνε τώρα ανεπιτυχώς Ελλάδα και Κύπρος. Η πρόταση όμως, απορρίφθηκε. Πώς εξηγείται αυτή η γκάφα, η ισομεγέθης προς την "καταστροφή του 22;

, Όπως έχει ήδη ειπωθεί η μεγαλοαστική τάξη από το 1922 και δώθε δεν έχει κανένα ταξικό συμφέρον και ενδιαφέρον στον εθνικισμό. Εξ άλλου το Κόμμα των Φιλελευθέρων, που την εξέφραζε έχει συνθλίβει μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς. Αλλά και στις δύο αυτές πολιτικές παρατάξεις, λιγότερο στην πρώτη απόλυτα στη δεύτερη, κυριαρχούν οι μικροαστοί. Στη μικροαστική τάξη λοιπόν πρέπει ν' αναζητηθούν οι παράγοντες, που συγκλίνουν για να προκαλέσουν την απόρριψη της λύσης του Κυπριακού. Οι κυριότεροι απ' αυτούς τους παράγοντες είναι οι εξής:

α) η αιχμαλωσία της μικροαστικής τάξης από της ίδιες τις ιδεολογικές της κατασκευές του τύπου «ο αγώνας τελικά θα δικαιωθεί» σε συνάρτηση μ' ένα μαξιμαλισμό, που απαιτούσε «νύφη θέλω, τώρα τηνε θέλω».

β) στους Κύπριους εθνικόφρονες μικροαστούς (Γρίβας κλπ.) η ανησυχία ότι μετά δέκα χρόνια το δημοψήφισμα ίσως ν' απέβαινε ανθελωτικό. Πιθανώς από τότε να είχε αρχίσει στην Κύπρο η διαδικασία δημιουργίας μεγαλοαστικών και μικροαστικών στρωμάτων, που το οικονομικό συμφέρον τους ήταν με την Κοινοπολιτεία και όχι με την Ελλάδα, και που σήμερα έχει πάρει τη μορφή ανοιχτού ανθελληνισμού, θεωριών περί φοινικικής καταγωγής και τα παρόμοια.

γ) στους ίδιους μικροαστούς της ΕΟΚΑ και στους αγρότες, που ρυμουλκούσαν, ίσως έπαιξε ρόλο και η προοπτική ηρωοποίησης, τα έτοιμα συνθηματικά ονόματα, όπως «Διγενής Ακρίτας» κι αντίστροφα οι ταπεινές προοπτικές της ειρηνικής ζωής του μικροαστού.

δ) τέλος για τους αριστερούς μικροαστούς του ΑΚΕΛ αλλά και τους ελλαδικούς (πρωταγωνιστές του Κυπριακού αιτήματος στην Ελλάδα) καθοριστικό ρόλο έπαιξε το συμφέρον της Ρωσίας, που το υπηρέτησαν είτε ηθελημένα, είτε ανεπίγνωτα, σε βάρος της λύσης του Κυπριακού.

Το συμφέρον της Ρωσίας δεν ήταν φυσικά η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και η κατά συνέπεια ένταξη της στο ΝΑΤΟ. Συμφέρον της ήταν η σύγκρουση Ελλάδας - Μεγάλης Βρετανίας περί το Κυπριακό, η δημιουργία αντιθρετανικών και ει δυνατόν αντιαμερικανικών ατ-θημάτων σε όσο γίνεται πλατύτερα στρώματα του ελληνικού λαού, η αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ κ.ο.κ. Το πόσο πέτυχε αυτή η ρωσική πολιτική είναι πασίγνωστο σε όσους ζούσαν στην Αθήνα από το 1955 και δώθε και μάλιστα στους αριστερούς που την υπηρέτησαν¹⁵. Αφού λοιπόν συνέφερε τη Ρωσία να μη λυθεί το Κυπριακό, ήταν φυσικό με κάθε δυνατό μέσο να θάλψει την ελληνική και ελληνοκυπριακή ανυποχωρητικότητα.

Σε λίγο η διεθνής συγκυρία και η σχέση μεταξύ Μ. Βρετανίας - ΗΠΑ τροποποιήθηκε κάπως, οι Βρετανοί σκλήρυναν τη στάση τους και φυσικά, όπως θα έπρεπε να προβλέπει

κάθε στοιχειωδώς νουνεχής άνθρωπος έμπασαν στο παιχνίδι την τουρκοκυπριακή 'Κοινότητα' (όχι μειονότητα;). Έκτοτε με κάθε καινούργια εξέλιξη του Κυπριακού αποδεικνύεται ότι κάθε πέρυσι ήταν και καλύτερο. Έτσι η αρχική βρετανική πρόταση ήταν καλύτερη από το προταθέν σύνταγμα Χάρντινγκ· εκείνο καλύτερο από το σύνταγμα της συμφωνίας της Ζυρίχης, η «αντεθνική συμφωνία της Ζυρίχης» και το «Μακαριακό κρατίδιο» καλύτερα από τη λύση Γκουεγιάρ και η οποιαδήποτε λύση Γκουεγιάρ καλύτερη από μια τούρκικη Κύπρο.

Οι Έλληνες μικροαστοί και η σιδερένια λόγχη τους, το φοιτητικό κίνημα, δεν κατάλαβαν τίποτα από την «αρχή της πραγματικότητας» του Φρόντ και συνέχισαν να συγχέουν τις επιθυμίες, τα συνθήματα και τα ιδεολογήματα τους με την πραγματικότητα και τις πραγματικές δυνατότητες για λύση του Κυπριακού. Έτσι όταν τους έδιναν την ένωση δεν την ήθελαν γιατί ήταν υπό προθεσμία· όταν τους έδωσαν Κύπρο «ανεξάρτητη, ενιαία και αδέσμευτη» ήθελαν ένωση, κι έπρεπε να έρθει «το ψευδοκράτος του Ντενκτάς» για να πεισθούν πολύ αργά πια ότι καλή είναι και η ανεξάρτητη ενιαία και αδέσμευτη Κύπρος. Όμως αυτό «το ψευδοκράτος του Ντενκτάς» είναι δυστυχώς πολύ πραγματικό και χειροπιαστό για να είναι ψεύτικο. Ψεύτικη, δηλαδή χωρίς αντιστοιχία με τα πράγματα και με τις πραγματικές δυνατότητες είναι μονάχα η ελληνική ιδεολογία.

Μπορούμε λοιπόν και πρέπει να παρατηρήσουμε ότι το νεοελληνικό έθνος δεν παρουσιάζει κάποια τυχαία και αλλοπρόσαλλη κίνηση, αλλ' ότι εμφανίζει μια συνεχή ανοδική πορεία, που σταματάει απότομα στα 1922. Έκτοτε το ερώτημα είναι αν θα περάσει σε μια κατάσταση σταθερότητας ή αν θα πάρει την κατιούσα.

Καταληκτική παρατήρηση

Φυσικά η γνώση του παρελθόντος δε διαφέρει κατά τη λειτουργία της από τη γνώση του παρόντος, ούτε καν από την πρόγνωση του μέλλοντος, αφού όλες υπάρχουν όχι από ανώφελη περιέργεια, αλλά για να καθοδηγήσουν την ανθρώπινη πράξη. Όμως, ενώ η γνώση του παρελθόντος δεν μπορεί να είναι παρά διαπίστωση, η γνώση του παρόντος και η πρόγνωση του μέλλοντος είναι, έστω κι αν δεν το λένε, συγχρόνως και πρόταση για ανθρώπινη δράση: πρόταση ή (ανάλογα με τη συναισθηματική της φόρτιση) συμβουλή, ή παραίνεση ή και έκκληση.

Αλλά ένα κείμενο που αρχίζει σαν μελέτη-ανάλυση για να καταλήξει με προτάσεις και εκκλήσεις θα είναι ένα αμφίβιο, που θα πάσχει και στα δυο του σκέλη. Γιαυτό, μόλο που οι προβλέψεις μου και προτάσεις μου για το μέλλον του νεοελληνικού έθνους στηρίζονται αναπόφευκτα πάνω στην ανάλυση που προηγήθηκε, κι αποτελούν αδιάσπαστη συνέχεια της, εντούτοις καλό είναι για λόγους αρτιότητας των κειμένων να δοθούν ξεχωριστά. Πράγμα που θα γίνει σε επόμενο τεύχος των *Τετραδίων*.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1) Ναι, ποιητή, για Λακεδαιμονίους μιλάμε τώρα και για το Δημοσθένη και για κείνη την επιγραφή «Αλέξανδρος Φιλίππου και οι Έλληνες...»
- 2) Βλ. για την ανάπτυξη αυτή Σ. Μάξιμου. *Η αγή του ελληνικού κεφαλισμού, και Το ελ'νικο εμπορικό ναυτικό κατά το 18ο αιώνα*, εκδ. «Στοχαστής», Αθήνα 1973, 1976, όπου και σωστή ανάλυση-εισαγωγή του Α. Αξελου. Όμως είναι αναμφίβολο ότι ο Μάξιμος θεωρεί Έλληνες, χωρίς να βλέπει πρόβλημα, τους αλβανόφωνους Υδραίους π.χ.
- 3) Βλ. Κ. Τσουκαλά: *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή*, εκδ. «Θεμέλιο» σελ. 39-44, 449-461, Αθήνα 1976

και Passim, όπου και βιβλιογραφία. Όσο για *Το νεοελληνικό παροικιακό φαινόμενο* του Ν. Ψυρούκη εκδ. «Επικαιρότητα», Αθήνα 1974 το ερώτημα είναι ακριβώς πού εκτείνεται. Διότι οι Έλληνες της Τεργέστης σίγουρα ήταν «πάροικοι». Τι ήταν όμως μέσα στην Αυτοκρατορία; Στο Ιάσιο, στη Στενήμαχο, στο Κουμάνοβο, στα Βοδενά;

4) «Η οθωμανική και βυζαντινή παράδοση είναι αδιανόητη αν δεν λάβουμε υπ' όψη τον κεντρικό ρόλο της μικροαγρότικής ιδιοκτησίας». Κ. Βεργόπουλος: *Το αγροτικό ζήτημα*, σελ. 45, Αθήνα 1975 και ο Κ. Τσουκαλάς (*Κοινωνική ανάπτυξη και κράτος*, εκδ. «Θεμέλιο», σελ. 263, και επ. Αθήνα 1981, *Εξάρτηση* σελ. 69-85), επικαλούμενος το Γούδα και άλλες πηγές, διερωτάται τι άλλο εκτός από ένα δογματικό ιστορικό σχήμα μας βεβαιώνει ότι οι κοτζαμπάσηδες του Μωριά είχαν μεγάλες γαιοκτησίες (στα 1830, αλλά και πριν).

5) Για το έθνος-κράτος βλ. *Το εθνικό φαινόμενο* στο «Τετράδιο», Νο. 8. Για μια θεώρηση διαμετρικά αντίθετη απ' τη δική μου, αλλά κι από τη συνήθη μαρξιστική απουσία εξήγησης βλ. τον πρόλογο του Σαμίρ Αμίν στον Βεργόπουλο.

6) Βλ. Γ. Κορδάτου: *Η κοινωνική σημασία της ελληνικής επανάστασης. Ο Ρήγας Φερραϊός και η Βαλκανική Ομοσπονδία Τ. Σταματόπουλου: Ο εσωτερικός αγώνας*.

7) Βλ. Α. Τσουκαλά μνημον. έργα.

8) Για την αντιγνωμία Μαρξ, Ένγκελς αφενός, μαρξιστών αφετέρου περί την «αστική επανάσταση» δες το Problems of Bourgeois Revolutions που διάβασε ο Perry Anderson στο Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών και για τη διαφορά «αστικής επανάστασης» και «καπιταλιστικής επανάστασης» δες το άρθρο μου *Ο τρόπος παραγωγής στην Ελλάδα του 19ου αιώνα* («Αντιθέσεις», Νο 6), την εισαγωγή του Σ. Μπετελέμ στον 3ο τόμο του *Οι ταξικοί αγώνες στην ΕΣΣΔ*, όπου διαφορίζει μεταξύ αστικής και καπιταλιστικής επανάστασης («Αντιθέσεις», Νο 18). Αστικές επαναστάσεις ήταν η γαλλική, η αμερικανική, η ελβετική· καπιταλιστικές η εκ των άνω του Μπίσμαρκ, η γιαπωνέζικη Μέιτζι. Η αγγλική του 1640 άρχισε μικτή, η αστική της όμως δυναμική συντρίφτηκε στο Burford το Μάη 1649.

9) Για το ότι η εθνική συνείδηση προηγείται του έθνους βλ. *Το εθνικό φαινόμενο* στο «Τετράδιο», Νο 8.

10) Γιάννης Κολιόπουλος: *Ληστές*, εκδόσεις «Ερμής».

11) Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου: *Μακεδονία*, όπου εν μέσω εθνικού παραληρήματος περιέχονται και πολλές ενδιαφέρουσες πληροφορίες.

12) Δες Βασίλης Φίλιας: *Προβλήματα κοινωνικού μετασχηματισμού*, σελ 253, 256 κι ολόκληρο το κεφάλαιο για τη Φλώρινα.

13) Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχε μια έρευνα για το αν η Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης στα 1916-17 επιστράτευσε τους σλαβομακεδόνες, βλάχους, τούρκους κ.λπ. και αν ναι πώς τους μεταχειρίστηκε.

14) Για τον πανσλαβισμό σα μέσο ρωσικής επεκτατικότητας βλ. τους Μαρξ-Ένγκελς και το φόβο τους, που πραγματοποιήθηκε στα 1945.

15) Ρ. Ολύμπιος: *Επιδράσεις του Κυπριακού πάνω στη σκέψη των αγωνιστών της Αριστεράς*, «Τετράδια» Νο 1 και κυρίως σελ. 6.

ΖΑΚ ΜΕΣΡΙΝ

ΤΟ
ΕΝΣΤΙΚΤΟ
ΤΟΥ
ΘΑΝΑΤΟΥ

ΤΖΕΡΟΝΥΜΟ

ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ
ΕΝΟΣ ΙΝΔΙΑΝΟΥ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗ

ΤΖΩΡΤΖ ΟΡΓΟΥΕΛ

Η ΚΟΡΗ
ΤΟΥ
ΠΑΠΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Ζωοδόχου Πηγής 17
τηλ. 3639980 - 3602040